

Museet Det Civile Luftvern Bergen i krig 1940 - 1945

Det Civile Luftvern sentralt

I begynnelsen av 1930-tallet innså man behovet for å beskytte sivilbefolkningen mot luftangrep og andre krigshandlinger. I mai 1932 ba Kommanderende General, Forsvarsdepartementet om å nedsette en offentlig kommisjon som skulle utrede beskyttelse av sivilbefolkningen i tilfelle luftangrep. Departementet hvor Vidkun Quisling var sjef, satte foten ned, da de ikke hadde penger. Utredningen måtte bli en oppgave for Generalstaben, som konkluderte med at luftvern ut over militærforsvar måtte bli en oppgave for fylker og kommuner.

Faresignalene ble mer og mer truende, og i 1934 oppnevnte Stortinget et selvhjelpsråd for å kunne foreslå tiltak som kunne sikre "folkehusholdninger, næringsliv og forsvar under en krise". Dette selvhjelpsråd ble i 1939 innlemmet i et eget Forsyningsdepartement med Trygve Lie som sjef.

Generalstaben måtte tenke på verst alternativ, og i 1934 la de frem et nytt forslag om beskyttelse av sivilbefolkningen: Militære myndigheter skulle ha ansvar for varsling, blanding, tilfluktsrom, brannslukking, sanitet og gassvern.

I 1935 overtok Ap makten og det politiske klima var ikke gunstig for å gjøre vern av sivile til militær oppgave. Kommanderende General la derfor våren 1936 frem et nytt forslag hvor oppgavene var overført til politiet. I løpet av få uker utarbeidet justisdepartementet et lovforslag i 4 enkle paragrafer om at Kongen; dvs. departementet kunne foreta "foranstaltninger av ikke militær art" mot luftoverfall. Stortinget behandlet forslaget på rekordtid, og loven ble vedtatt uten innvendinger, 3.juli 1936, og trådte i kraft 10.juli 1936.

En måned senere var en komité i gang med å utarbeide et reglement for Luftvernet. Dette reglementet var ferdig i februar 1937.

Fortgang i oppbyggingen av DCL, kom først i gang etter at filmavisene hadde vist bilder fra den spanske borgerkrigen. Den 27. april 1937 ble Baskernes hovedstad, Guernicia med 6000 innbyggere utslettet av fasistenes bombefly, og flere tusen vergeløse sivile drept. Dette medførte at det kom nye bestemmelser for luftvernet som ble en lokal sak, (August 1937). Da ble også luftvernet inndelt i 27 luftvernkretser. Byer med over 10.000 innbyggere i Sør-Norge og alle byer med mer enn 5000 innbyggere i Nord-Norge ble egne luftvernkretser. Før 1940 var tallet økt til 31, og i 1945 var antallet kommet opp 42 luftvernkretser.

Museet Det Civile Luftvern Bergen i krig 1940 - 1945

Politimesteren fikk det overordnede formelle ansvar for kretsene. Hver av kretsene fikk egne tjenestegrenssjefer, en sentral kommandoplass, sirener og tyfoner som staten betalte.

Ca. 1,1 millioner mennesker bodde innenfor kretsene, og det var et overordnet mål at 10% av innbyggerne skulle ha tilgang til tilfluktsrom. I 1937 ble det opprettet et kontor i justisdepartementet som skulle ta seg av luftvern saker. Det ble også opprettet en egen landsnemnd.

Bygging av tilfluktsrom ble en statlig oppgave, mens huseiere ble pålagt å anskaffe brannslukkeutstyr. Kommandoplassene måtte ha sambandsutstyr, men forsvaret nektet dem å benytte radiosamband, så her måtte legges linjesamband. Dersom linjene ble ødelagte, så måtte man benytte seg av ordonnanser, speidere på sykkel. I tillegg til dette måtte man ha møteplasser for mannskaper, utkikkposter, samt utstyr til mannskapene

I 1939 ble det bestilt 50.000 gassmasker (folkegassmasken), hvorav 10.000 var beregnet til forsvaret, og 5000 til banker og forsikringsselskaper og 25.000 til husbrannvakter. Håpet var at private ville kjøpe masker. Dette håpet brast, bankene og forsikringsselskapene betalte for sine, mens resten ble levert til DSL. I alt ble det delt ut 50.000 folkegassmasker, 12.000 andre gassmasker og 9.000 hjelmer til luftvernet før krigen.

I 1940 var DSL's sentrale ledelse under omorganisering, en av mange. Den første, var i henhold til en tilrådning fra Justisdepartementet av 16. februar, godkjent ved Kongelig resolusjon samme dag. 5. mars gav Stortinget sitt samtykke til utvidelse og omorganisering. Denne omorganiseringen skulle tre i kraft 1. april 1940.

Som riksluftvernsjef ble beskikket daværende politiinspektør H. Meyer. Den administrative avdelingen ble ledet av avd. sjef Johannes Halvorsen. Om ham kan sies at han sannsynligvis var "Mr. DSL". Under alle omorganiseringer og utskiftninger var han fremdeles i DSL, helt til begynnelsen av april 1945, da han sammen med en del andre ble "stilt til disposisjon".

I 1940 var det ca. 13 000 personer i DSL

I desember 1941: 24 450

Forsommer 1943: ca. 37 000

Ves krigens slutt: ca 35 000

Av disse personene var 5419 tilknyttet Orden (politi), 9537 brann, 3379 redning/rydning, 8309 sanitet og 1746 gass.

Museet Det Civile Luftvern Bergen i krig 1940 - 1945

Den mest omfattende illegale virksomheten sto saniteten for.

Høsten 1940 begynte en overlege samt andre leger ved Ullevål sykehus å forberede et illegalt sanitetsvesen med tanke på en eventuell alliert invasjon av Norge. Legene kunne reise fritt under dekke av oppdrag for DCL. Gjennom DCL ble det knyttet kontakter til sykehus over hele landet og lagt planer for evakuering og beredskap. I samarbeid med firmaet Christian Plesner AS, nå Medical Plesner, jernbanen og kurerer, ble det smuglet inn ca 80 sykehusenheter med senger, operasjonsutstyr, kjøkken, røntgen og laboratorier: alt betalt fra London. De største av disse enhetene kunne behandle 100-200 pasienter, mens de minste ca 50 pasienter. Et av de minste sykehusene står i dag utstilt i Espeland Leir..

Både tyskere og norske nazister var klar over at DCL var en anti-nazistisk organisasjon. Etter at de kommissariske statsrådene hadde overtatt departementene i september 1940, ble ledelsen av DCL overført til et nytt innenriksdepartement. Fra januar 1941 ble luftvernkontoret ledet av byråsjef Johannes Halvorsen, som var en torn i øynene til norske nazister. Februar 1941 ble kontoret flyttet til politidepartementet med Jonas Lie som sjef, men

Halvorsen var fremdeles daglig leder. Av de 12 ansatte ved kontoret var det kun en nazist, og han ble så effektivt isolert at de andre kunne drive med sin illegale virksomhet: bla nettverk for illegal sanitet.

Maktpillet om DCL fortsatte. I mars måned ble det innsatt naziordførere til å lede luftvernnemndene men, luftvernkontoret besluttet å oppløse "nemndene" da de hadde utspilt sin rolle. På samme tid tok tysk politi kontroll over luftvernet. Det skjedde ved at tysk politi på vegne av flyvåpenet opprettet en egen avdeling for luftvernsaker. De forlangte at alle avgjørelser av betydning skulle godkjennes der. Juni 1941 ble Luftgaukomando Norwegen formelt øverste ledelse for alt luftvern i Norge, og tysk politi deres utøvende myndighet, overordnet det norske politi. Nå kom også den tyske hær med i maktpillet, da de trengte hjelp til redning ved militæranleggene. Fra juli 1941 fikk derfor egne tyske luftvernoffiserer, underlagt lokal tyske kommandant, kommandomyndighet alle der tyskerne hadde militære anlegg.

I desember 1942 nedsetter sjef for politidepartementet, Riisnæs et utvalg som skal utrede hvordan DSL skal bli mer "politisk pålitelig". Som et resultat av dette ble major Ingolf Hoel ansatt som Luftverninspektør, mens byråsjef

Museet Det Civile Luftvern Bergen i krig 1940 - 1945

Halvorsen ble leder for Luftvernforvaltningen. Saksområdene skulle være sideordnete. Og hver for seg skulle de to kontorene være underlagt "Leder for ordenspolitiet..

Hoel ansatte politiske rådgivere i kretsene som skulle sørge for at nyansatte ledere måtte vise "absolutt loialitet overfor tyske myndigheter". Tropps- og lagførere måtte ikke være "fientlig innstilt". Politiet skulle angi upålitelige kolleger. Dette resulterte bl.a. at daglig leder for DCL i Bergen, Victor Kahrs Pedersen, ble arrestert. I Bergen sørget "jøssingene" for at det ikke ble ansatt noen nazi-sympatisører i fast stilling. Søkere ble grundig sjekket, og måtte helst ha en anbefaling fra andre fast ansatte.

I januar 1943 ble den sentrale ledelsen av DCL, omgjort til regional ledelse, og politimestrene ble pålagt tilsyn med DCL i sitt distrikt. Som om ikke dette var nok, så ble Norge inndelt i seks politipresidier med en politipresident som leder.

Juni 1944 fikk alle kretser ordre om å ansette NS personalledere.

Det siste sprell fra nazistene/tyskerne kom i april dagene 1945. Da ble en stor del av staben, med byråsjef Halvorsen i spissen, kastet ut av kontorene og "stilt til disposisjon". Dermed kunne de bruke all sin tid, sammen med Milorg, til å forberede frigjøringen.

Revidert 28.07.2017

Kilde: Bjørn Bjørnsen: Under bomberegnet